

ELS PASTORS,
PERSONATGES CABDALS
PER A LA CONSERVACIÓ
DEL PARC NATURAL DEL
MONTSENY

JORDI BARTOLOMÉ I FILELLA

En l'actualitat, els pastors del Montseny tot just arriben a la trentena i any rere any el nombre va minvant. Però encara no s'han resignat a desaparèixer. Tampoc ho hem de permetre, ja que la muntanya quedaria buida, sense aquests personatges. Ells no només hi són cada dia, sinó que, a més, hi són tot el dia. Viuen de la muntanya, la coneixen pam a pam i, sens dubte, també se l'estimen.

Però, lluny d'evocar un record trist i nostàlgic d'un ofici que sembla que s'acaba, avui voldria comentar la situació del sector, certament no gaire optimista, però amb possibilitats, encara. Possibilitats, també, de consolidar-ne la funció, més enllà del simple aprofitament del bestiar, com és la de perpetuar els valors naturals del massís.

PARLEM DE SOSTENIBILITAT?

Emprar els recursos actuals sense comprometre els de generacions futures és la millor definició de sostenibilitat. Aquesta paraula ha estat utilitzada reiteradament, potser en excés i tot, durant els darrers anys, però de ben segur que no es troba encara dins el vocabulari dels pastors del Montseny. El concepte, en canvi, és ben present en la seva activitat quotidiana. Centenars, si no milers d'anys de pasturatge al massís demostren que aquesta activitat tradicional ha estat una de les més sostenibles de les moltes que l'home hi ha emprès al llarg de la història.

Qui millor que un pastor coneix les limitacions dels recursos naturals i l'esforç necessari per aprofitar-los contínuament? Viure del ramat requereix un coneixement sovint transmès i acumulat al llarg de generacions, una clara visió de futur i una continuada exploració de les pastures que el sustenten. Un d'aquests pastors era, per exemple, en Joan del Boscàs (que en pau descansi), molt bon coneixedor del territori, del qual ha transcendit la seva capacitat d'orientar-se en les nits de boira pel pla de la Calma. Diuen que emprava només un encenedor per il·luminar el terra, de manera que cadascuna de les petites herbes i pedres li servien de referència.

Però, perquè qualsevol activitat perduri en el temps, cal que sigui sostenible en tres vessants: l'ecològic, l'econòmic i el social. I és aquest darrer el que actualment comporta més limitacions per a la ramaderia tradicional. La vida de pastor sol ser solitària, excessivament lligada al ritme del bestiar i

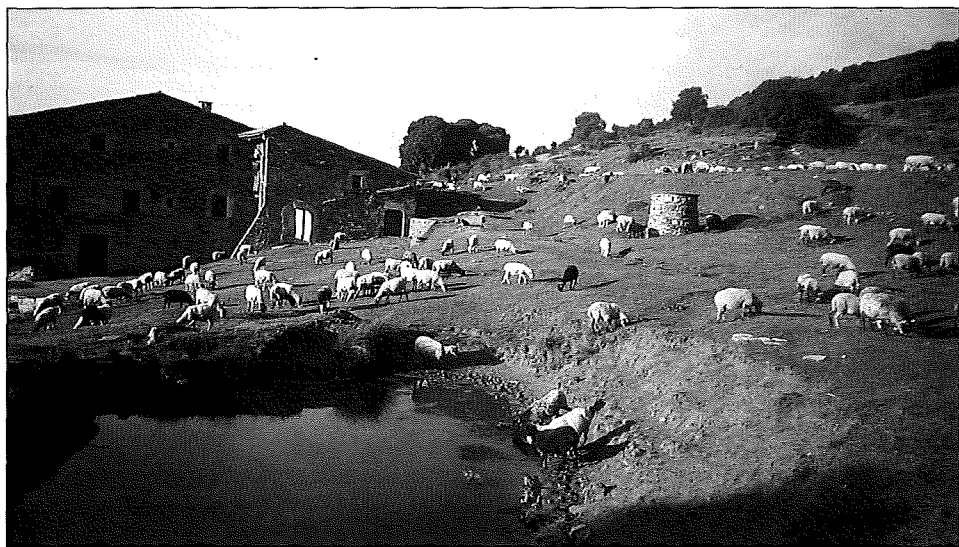
sovint mancada de confortabilitat domèstica. No és estrany, doncs, que cada cop costi més trobar pastors, que els que queden siguin d'edat avançada i que, en conseqüència, el nombre de ramats vagi minvant. El problema fonamental és la manca de mà d'obra, ja que des del punt de vista econòmic, tot i no ser un ofici lucratiu, proporciona un producte (aquí només carn) que es ven prou bé. A més, hi ha la possibilitat d'engrandir el ramat a causa de les baixes del sector, de manera que encara que en quedin pocs, aquests poden ser grans i, per tant, més viables econòmicament. Així, actualment els pastors més joves porten ramats grans, de més de 500 ovelles (com el de Cal Gall d'Arbúcies o el de Can Pla de Fogars). També es dóna l'opció de diversificar l'explotació amb altres activitats dins el nucli familiar (com ara la restauració o altres serveis) per tal de complementar la renda. Això es dóna sobretot a la vall de la Tordera, on el ramat es combina amb un restaurant (Sant Andreu de la Castanya o Can Traveria), un càmping (Can Cervera), una residència-casa de pagès (El Baiés), un servei de rutes (El Cot o Can Bessa), etc.

Aquesta diversitat econòmica contribueix a la sostenibilitat de l'explotació, i si bé avui dia la sostenibilitat s'aconsegueix gràcies al sector turístic, abans s'aconseguia amb el sector forestal i agrícola. La majoria de masies que s'han mantingut actives al llarg de la història ho han aconseguit explotant alhora el ramat, els boscos i els conreus. Poden servir d'exemple algunes masies del Brull, com la Cortada i la Sala o el Muntanyà de Seva. Aquesta manca d'exclusivitat en una sola activitat era una qüestió d'autosuficiència, i era alhora la garantia de supervivència de la família davant de situacions adverses. Avui dia, aquest grau d'autosuficiència ja no és necessari, però la diversificació encara ho és, si es volen perpetuar algunes activitats tradicionals en aquest territori que anomenem "rural".

Si la diversitat econòmica és una característica indispensable per a una producció sostinguda en el temps, també ho és la diversitat biològica, i en aquest aspecte els pastors han contribuït i encara contribueixen, de forma directa i indirecta, a mantenir-la.

PARLEM DE BIODIVERSITAT?

El primer cop que, anant sol pels boscos del Montseny, em vaig trobar de cara amb un senglar, tots dos vam arrencar a córrer immediatament en direccions oposades. El segon cop, en canvi, el senglar va mantenir una mirada desafiant durant un instant, i em va semblar com si estigués rumiant si fugir o fer-me fugir. Aleshores, jo anava acompanyant el ramat d'en Ramon Arnau, el Rajoler de Palau, en el seu desplaçament anual des de Santa Maria de Palautordera fins al pla de la Calma, on passaria tot l'estiu. A mig camí, les ovelles es van decantar sobtadament i un senglar i jo vam quedar cara a cara.

Afortunadament, va optar per marxar tranquil·lament i vaig interpretar que anava seguint el ramat, esperant el moment oportú per arreplegar alguna xaia despistada o alguna ovella coixa.

Aquesta anècdota és un exemple del paper que els ramats tenen des de sempre com a recurs tròfic de molts predadors salvatges, des de l'ós fins a la guineu passant pel senglar. Per tant, i a desgrat dels pastors, contribueixen al manteniment de moltes espècies emblemàtiques. Aquesta contribució a la riquesa biològica té un vessant oposat, perquè aquests predadors han estat a la vegada perseguits fins a l'extermi pels mateixos pastors. A més, els ramats també competeixen per l'erba amb altres herbívors salvatges que poden acabar desplaçats a altres llocs. Però en termes de biodiversitat, al Montseny la balança s'ha de decantar a favor dels ramats i dels seus pastors. Sense aquests no és possible de mantenir les pastures de la Calma, del Matagalls o del Turó de l'Home.

Les pastures del Montseny presenten una gran riquesa florística. Per les seves característiques, hi troben cabuda espècies tant d'alta muntanya com de plana, tant de sòls silícics com de calcaris, i tant d'ambients centreeuropeus com mediterranis. El manteniment d'aquesta diversitat és possible gràcies a l'acció del ramat, el qual menja, trepitja i dispersa les llavors d'un lloc a l'altre. Però també és possible gràcies a l'acció dels pastors, que condueixen el ramat, cremen i desbrossen. Aquesta activitat va permetre en temps pretèrits de rebaixar la cota de les pastures alpines, i consolidar uns herbeis allà on abans només hi havia bosc: la Calma i bona part dels turons del Matagalls i el Turó de l'Home –les Agudes en són un bon exemple.

Actualment, la disminució d'aquestes activitats, especialment les cremes periòdiques, comporta que matolls i falgueres envaeixin les pastures. Es tracta

d'un procés de successió amb tendència forestal. Però, mentre la successió avança, els matollars es fan molt densos i hem pogut comprovar com desapareixen moltes espècies herbàcies, sobretot aquelles que requereixen molta llum, com els trèvols, moltes gramínies i moltes bulboses. El nombre d'espècies disminueix a menys de la meitat, i les que queden o apareixen de nou són espècies pròpies dels boscos dels vessants i que, per tant, ja no contribueixen a incrementar la biodiversitat del massís.

L'augment del bosc i l'abandó de camps de conreu i de zones de pastura fan que el paisatge s'homogeneïtzi i la seva diversitat disminueixi. Els pastors, amb els seus ramats, han facilitat l'estructuració del paisatge en forma de mosaic, amb taques de bosc, camps, pastures i camins.

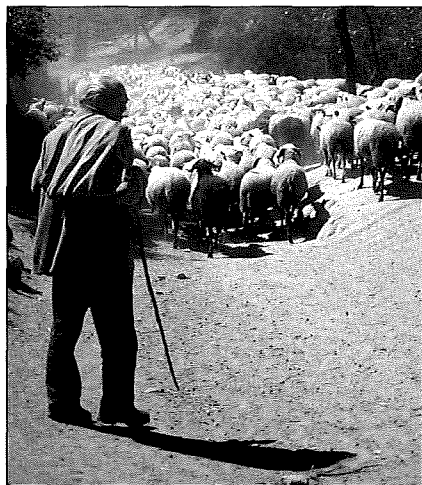
Tot i la seva aportació al manteniment d'aquesta biodiversitat, per als pastors el terme té poc sentit, i en conseqüència no és d'estranyar que en Pitu del Molar passi més d'una nit d'estiu al ras amb l'escopeta carregada, esperant els senglars que rondan pels voltants de la seva cabana (a l'estil de les cabanes dels carboners), que encara té al pla de la Calma.

I AIXÒ DE LA RAMADERIA ECOLÒGICA?

La demanda creixent de productes de qualitat ha obert en els mercats una línia de nous productes que anomenem "ecològics", la característica principal dels quals és que en el seu procés de producció no s'empren substàncies sintètiques, com ara els agroquímics o molts medicaments. Habitualment s'elaboren amb sistemes tradicionals, els processos de producció són més lents que els convencionals, no són tan homogenis i la producció depèn fortament dels factors ambientals. En definitiva, són l'antítesi de la producció intensiva. Tot i això, la demanda va creixent i els productors s'han d'esforçar a aportar aquests "nous" productes al mercat.

Pel que fa a la producció agrícola, ja existeix força varietat de productes ecològics a Catalunya i hi ha una bona colla de productors, però pel que fa a la producció ramadera, la representació és molt discreta. Només la llet i els seus derivats disposen actualment d'uns quants productors ecològics, mentre que es poden comptar amb els dits de la mà els productors de carn ecològica. El fet que en una explotació ramadera ecològica l'aliment del bestiar hagi de ser ecològic, que no es puguin emprar molts dels medicaments de síntesi (només alguns antibiòtics en cas d'extrema necessitat), que els animals hagin de viure en unes condicions adequades de benestar i que el seu sacrifici requereixi l'exclusivitat de l'escorxador, fa que molts dels nostres ramaders no es plantegin l'opció ecològica.

Però, si ens fixem en els ramats del Montseny, podem veure que reuneixen la majoria de condicions per a ser considerats com a ecològics. L'herba de les

pastures no rep cap mena de fertilitzant ni fitosanitaris. Els camps que suplementen el bestiar a l'hivern sovint s'adoben amb els mateixos fems del ramat. Els animals surten cada dia a pasturar i els únics medicaments que reben són les vacunes que exigeix el pla de sanejament. I si no, que li preguntin a l'Esther del Croells, l'única pastora del Montseny, a veure si les seves cabres en són o no, d'ecològiques. Així doncs, ¿com és que aquests ramats no estan qualificats com a ecològics? Potser perquè el producte ja es ven prou bé sense aquesta etiqueta, potser per la burocràcia que comporta de reconèixer-lo com a ecològic, potser per la manca d'un gremi actiu o potser simplement perquè ningú els ha animat a fer-ho. El cas és que existeix un producte potencial de qualitat que ara per ara no s'aprofita com a tal.

PARLEM DE PREVENCIÓ D'INCENDIS?

Qui no ha escoltat recentment la frase de "el bosc és brut"? Està prou demostrat que en els darrers anys la massa forestal del Montseny ha augmentat notablement (fins a un 30% segons els estudis del doctor Boada). També ha augmentat el matollar i, en conseqüència, el risc d'incendi.

Les administracions públiques esmercen grans esforços a detectar i extingir els focs, però no gaires a prevenir-los. La prevenció, tradicionalment la feien els usuaris del bosc: els llenyataires, els carboners, els silvicultors..., i evidentment els pastors amb els seus ramats. Les activitats silvestres, juntament amb la pastura al bosc, els camps de conreu, els prats i els camins nets i transitats dificultaven l'inici i la propagació de qualsevol foc.

Actualment, aquesta funció del ramat és un mèrit reconegut i exaltat per

tothom, però no és gens gratificat. L'administració segueix programant anualment els seus plans de prevenció d'incendis sense comptar amb els pastors. Incomprensiblement, els recursos es destinen a la vigilància i al material d'extinció, però no pas a estimular una prevenció que segurament resultaria més barata i eficient.

QUÈ PODEM FER?

Doncs, seguint les recomanacions de la Política Agrària Comunitària (PAC) de la Unió Europea, sobre el foment de la ramaderia extensiva, les accions a emprendre pels gestors del Parc haurien d'anar encaminades a:

- Fomentar el cooperativisme.
- Educar en l'oferta de serveis.
- Determinar i estimular el turisme rural.
- Incentivar econòmicament a canvi d'un maneig determinat.
- Facilitar material, maquinària i personal.
- Promocionar marques de qualitat.
- Considerar de nou les cremes controlades com a eina de gestió.

Malauradament, l'intent de fixar els pastors al territori costi el que costi ha estat qualificat com una actuació "pessebrista", i de moment no s'ha engegat cap acció concreta. En canvi, sí que s'han anat construint equipaments al cor del massís, com ara el museu de la masia de l'Agustí, on podrem retrobar-nos amb pastors "virtuals" i amb vaques i ovelles de cartró (com als pessebres!). Val més no pensar en allò que s'hauria pogut fer amb els milions que ha costat.

Els pastors encara no s'han acabat, encara són reals, i amb un parc que disposa d'un dels pressupostos del país més elevats, som a temps d'afalagar-los i mantenir-los dignament. El Montseny s'ho mereix..., i ells també.